

Станіслав Кравченко

кандидат юридичних наук,
голова Касаційного кримінального суду
у складі Верховного Суду

Олександр Святоцький

доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
головний редактор

ІНТЕРВ'Ю

голови Касаційного кримінального суду
у складі Верховного Суду
Станіслава Кравченка –
головному редакторові журналу “Право України”
Олександрові Святоцькому

Запитання Олександра Святоцького Станіславу Кравченку:

Із 1 липня 2020 р. набув чинності Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень” (закон про кримінальні проступки, Закон № 2617-VIII). Яке практичне значення виокремлення з системи кримінальних правопорушень кримінальних проступків (поряд зі злочинами) і на чому таке рішення ґрунтується?

Відповідь Станіслава Кравченка:

Появі в сучасному кримінальному праві України інституту кримінального проступку передувало окреслення його перспектив ще в Концепції реформування кримінальної юстиції в Україні 2008 р. Згодом ця перспектива була реалізована з прийняттям 13 квітня 2012 р. Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), в якому

було передбачено особливості досудового розслідування кримінальних проступків (у формі дізнання) та спрощене провадження в суді першої інстанції щодо кримінальних проступків.

Таким чином, рішення про виокремлення інституту кримінальних проступків у Кримінальному кодексі України (далі – КК України) було нагальним й обумовлено необхідністю узгодження норм цього Кодексу з нормами КПК України.

На чому ґрунтується рішення про запровадження інституту кримінальних проступків у правовій системі України? На це запитання можуть дати відповідь лише автори концепції реформування кримінальної юстиції та автори відповідних законопроектів. На мою думку, основною передумовою запровадження інституту кримінальних проступків було виконання Україною міжнародних зобов'язань, гармонізація українського законодавства із законодавством інших європейських країн, прагнення гуманізації вітчизняного кримінального законодавства і, можливо, зменшення й оптимізація навантаження на правоохоронні органи, суди та установи виконання покарань.

Запитання Олександра Святоцького Станіславу Кравченку:

Поняття “кримінальний проступок” у національне законодавство вперше було введено КПК України 2012 р., але й досі його правова природа недостатньо визначена як на рівні праворозуміння, так і правотворення та правозастосування. За якими ознаками кримінальні проступки слід відмежовувати від злочинів та адміністративних правопорушень?

Відповідь Станіслава Кравченка:

Правозастосувач (слідчий, прокурор, суддя) повинен мати чіткі орієнтири, повинен встановлювати розмежувальні ознаки видів правопорушень (оскільки йдеться про людські долі) і враховувати, наскільки конкретне вчинене діяння є “небезпечним” чи “шкідливим” для суспільства і держави.

Традиційно в теорії права саме за критерієм наявності суспільної шкідливості чи суспільної небезпечності злочин відмежовується від проступку. Як і злочин, кримінальний проступок є кримінальним правопорушенням. Тобто ці діяння містять ту величину суспільної небезпеки, яку держава вважає неприйнятною і на яку реагує найсуворішими засобами – кримінально-правовими (осуд суду, покарання, судимість) і за відповідною правовою процедурою (з гарантіями дотримання прав людини), які передбачені КПК України. Кримінальні проступки законодавець визначив як менш суспільно небезпечні порівняно зі злочинами, а тому за їх вчинення призначаються менш суворі покарання,

є можливою спрощена процедура і досудового розслідування, і судового розгляду. У статті 12 КК України критерієм відмежування кримінальних проступків від злочинів визначено вид покарання – кримінальним проступком є діяння, за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше 3 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

Адміністративні правопорушення держава не відносить до розряду суспільно небезпечних діянь, а тому реагування на них не потребує задіяння кримінально-правового механізму. Але, безперечно, адміністративне правопорушення для держави і суспільства є шкідливим, оскільки також здатне заподіяти шкоду відповідним цінностям, тому держава має на нього реагувати і реагує, але більш “спокійно” – не лише в судовій процедурі, а й у більш “спрощеному” порядку.

Запитання Олександра Святоцького Станіславу Кравченку:

Які особливості досудового розслідування та провадження щодо кримінальних проступків у суді першої інстанції?

Відповідь Станіслава Кравченка:

У КПК України передбачені особливості досудового розслідування та судового провадження щодо кримінальних проступків. Так, досудове розслідування кримінальних проступків уповноважені здійснювати підрозділи дізнання.

Скорочено строки досудового розслідування кримінальних проступків. 3 дня повідомлення особі про підозру досудове розслідування повинно бути закінчене протягом 72 годин; протягом 20 діб – якщо підозрюваний не визнає вину або в разі необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або якщо кримінальний проступок вчинено неповнолітнім; або протягом одного місяця – якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи. У разі необхідності проведення додаткових слідчих і розшукових дій строк дізнання може бути продовжений до 30 днів. У виняткових випадках досудове розслідування може бути продовжене до двох місяців.

Крім того, скорочено строки судового розгляду, який має бути призначений у п'ятиденний термін із дня отримання обвинувального акта. А якщо особу затримано, судовий розгляд має бути призначений невідкладно.

Процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні щодо кримінальних проступків визначаються пояснення, результати освідування, висновок спеціаліста, фото- та відеоматеріали. Для досудового розслідування кримінальних проступків дозволяється проводити всі слід-

чі (розшукові) дії, передбачені КПК України, а також такі негласні слідчі (розшукові) дії, як зняття інформації з електронних інформаційних систем або їх частин, доступ до яких не обмежується їхнім власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний із подоланням системи логічного захисту, та установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу.

До внесення відомостей у Єдиний реєстр досудових розслідувань може бути проведений огляд місця події, відібрано пояснення, проведено медичне освідчування, отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, а також вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей.

У кримінальному провадженні щодо кримінальних проступків затримувати особу можна лише у виключних випадках та не більш як на три години з моменту фактичного затримання. Затримання особи, яка керувала транспортним засобом у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, здійснюється не більш як на три години з обов'язковим доставленням такої особи до медичного закладу для забезпечення проходження відповідного медичного освідчування.

Крім того, до особи, яка підозрюється у вчиненні проступку, можуть бути застосовані тільки два види запобіжних заходів – особисте зобов'язання та особиста порука.

Передбачено також можливість розгляду справи у суді без присутності обвинуваченого за умови, що особа, яка притягується до відповідальності за проступок, не оспорує встановлених під час дізнання обставин і погоджується із розглядом обвинувального акта.

Запитання Олександра Святоцького Станіславу Кравченку:

За якою процедурою відбувається провадження, якщо особі інкримінують порушення, одне з яких підпадає під кримінальний проступок, а інше – під злочин?

Відповідь Станіслава Кравченка:

Згідно з Прикінцевими та перехідними положеннями Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень” у кримінальних провадженнях за сукупністю злочинів, один або декілька з яких визначені як кримінальні проступки, в яких до

набрання чинності закону про проступки особам повідомлено про підозру, але обвинувальний акт не був переданий до суду, слідчий за погодженням із прокурором виділяє в окреме провадження матеріали щодо кримінального проступку, якщо це можливо без шкоди для подальшого досудового розслідування та судового розгляду, та здійснює дізнання в порядку, встановленому главою 25 КПК України. Кримінальне провадження щодо злочину продовжує здійснюватися в порядку, визначеному цим Кодексом.

При цьому обвинувальні акти, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру у кримінальних провадженнях про злочини, що визначені як кримінальні проступки, які направлені до суду до набрання чинності цим Законом і не призначені на момент набрання ним чинності до судового розгляду, повертаються прокурору для внесення з урахуванням вимог глави 25 КПК України, а в кримінальних провадженнях про злочини, які визначено як кримінальні проступки, що на день набрання чинності цим Законом призначені до судового розгляду чи перебувають на його розгляді, судовий розгляд здійснюється судом на загальних підставах з урахуванням вимог статей 381, 382 цього Кодексу.

Водночас не визначено, як має діяти суд у тих випадках, коли на його розгляд надійшло кримінальне провадження, в якому об'єднані злочин і кримінальний проступок, якщо це кримінальне провадження не призначено до судового розгляду або не перебуває на його розгляді. Очевидно, що відповіді на ці та інші спірні питання мають бути надані під час судового розгляду відповідної категорії кримінальних проваджень.

Запитання Олександра Святоцького Станіславу Кравченку:

Практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) щодо застосування ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право на справедливий суд) (далі – Конвенція) вимагає забезпечення права на захист незалежно від поділу діянь на адміністративні правопорушення, кримінальні проступки чи злочини. Які механізми забезпечення права на справедливий суд передбачено у зв'язку з можливою спрощеною процедурою і досудового розслідування, і судового розгляду щодо кримінальних проступків?

Відповідь Станіслава Кравченка:

Під час запровадження спрощених форм кримінального провадження неприпустимим є скорочення процесуальних гарантій забезпечення

прав його учасників. Крім того, має забезпечуватися непорушність засад кримінального провадження.

Обмеження прав і свобод людини повинно здійснюватися виключно в межах чіткої кримінальної процесуальної форми і відповідати заявленій меті такого обмеження. Застосування будь-якого процесуального примусу у кримінальному провадженні щодо кримінальних проступків має здійснюватися з додержанням балансу між забезпеченням прав особи, з одного боку, і необхідністю виконання завдань кримінального провадження, з другого боку.

У чинному кримінальному процесуальному законодавстві не передбачено звуження прав особи у провадженні щодо кримінальних проступків, а гарантії додержання прав громадян мають залишатися незмінними. За особою зберігається той самий обсяг невід'ємних прав людини, а їх обмеження має виключний правовий характер.

Під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проступків має забезпечуватися той самий обсяг прав особи, який передбачений під час здійснення провадження у загальному порядку, що забезпечить належне виконання завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 КПК України.

Відповідно до положень Конвенції важливою складовою права на справедливий суд є право кожного на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом. Встановлення диференційованої форми кримінального провадження щодо проступків має сприяти реалізації вказаного права особи. При цьому гарантії забезпечення права на захист особи у кримінальному провадженні не обмежуються.

Також варто наголосити, що у правотворенні держава має обов'язок провести однозначне розмежування адміністративних і кримінальних правопорушень. Нині у близько десяти рішеннях ЄСПЛ констатовано, що правова природа і тяжкість (позбавлення волі) адміністративного стягнення у виді адміністративного арешту, передбаченого нормами Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), вказують на те, що адміністративні правопорушення є кримінальними правопорушеннями у розумінні автономних понять, які застосовуються міжнародним судовим органом у своїй діяльності. Згадані правові позиції ЄСПЛ свідчать про те, що під час застосування таких норм КУпАП правозастосувачу необхідно забезпечити, зокрема, права на захист на рівні вимог кримінального процесу, а також вимог до процедури притягнення особи до відповідальності такого виду. Одним зі шляхів узгодження законодавства з практикою ЄСПЛ є виключення з норм КУпАП такого виду стягнення, як адміністративний арешт. Проте

із запровадженням кримінальних проступків цю проблему законодавцем вирішено не було.

Запитання Олександра Святоцького Станіславу Кравченку:

Чим відрізняються правові наслідки вчинення кримінальних проступків для осіб, засуджених за їх вчинення, від правових наслідків за вчинення злочину?

Відповідь Станіслава Кравченка:

Вчинення кримінального проступку, як і злочину має наслідком застосування до особи покарання. Як вже зазначалося, за вчинення кримінального проступку застосовується покарання у виді штрафу в розмірі не більше 3 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Тобто першою відмінністю злочинів від кримінальних проступків є неможливість застосувати до особи, яка вчинила кримінальний проступок, покарання у виді позбавлення волі.

Одним із кримінально-правових наслідків учинення кримінального проступку є відсутність в особи після фактичного виконання (відбування) покарання судимості, що є для особи позитивним, оскільки факт наявності судимості у багатьох сферах суспільного життя сприймається негативно.

Крім того, переведення окремих діянь із категорії “злочин” у категорію “кримінальний проступок” змінить підходи до кваліфікації окремих діянь. Зокрема, ч. 4 ст. 32 КК України передбачає, що повторність відсутня після відбуття покарання за вчинення кримінального проступку. Тому, наприклад, якщо особа вчинила крадіжку чужого майна без обтяжуючих обставин і її дії були кваліфіковані за ч. 1 ст. 185 КК України (що згідно з класифікацією кримінальних правопорушень є кримінальним проступком), відбула покарання (зокрема, сплатила штраф) і знову вчинила таку ж крадіжку (без кваліфікуючих ознак), її діяння не можна кваліфікувати за ознакою “повторно” за ч. 2 ст. 185 КК України (що вже визначено як злочин).

Слід відзначити і те, що законодавець визначив “вчинення кримінального проступку вперше” як одну з умов для звільнення особи від кримінальної відповідальності (статті 45–48 КК України). Також у ст. 14 КК України законодавець визначив, що готування до вчинення кримінального проступку не тягне за собою кримінальної відповідальності.

І як вже зазначалося вище, диференціація кримінальних правопорушень на злочин і проступок змінила також кримінальні процесуальні

наслідки у частині кримінального переслідування під час досудового розслідування та судового розгляду.

Запитання Олександра Святоцького Станіславу Кравченку:

Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощеного досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень” було доповнено КК України ст. 286¹, якою керування транспортними засобами у стані сп’яніння було віднесено до кримінальних проступків, по суті відбулася криміналізація такого діяння. Однак вже 3 липня 2020 р. набув чинності Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв’язку з прийняттям Закону України ‘Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощеного досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень’” (Закон № 720-ІХ), який скасував дію кримінальної відповідальності та відновив адміністративну відповідальність за керування транспортними засобами у стані сп’яніння. Яким шляхом пішла судова практика при вирішенні цієї правової невизначеності?

Відповідь Станіслава Кравченка:

Базовий закон про кримінальні проступки (Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень”, що передбачив кримінальну відповідальність за керування транспортним засобом у стані сп’яніння, набув чинності 1 липня 2020 р.

Проте вже 3 липня цього року було опубліковано Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв’язку з прийняттям Закону України ‘Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень’”, яким із базового Закону було виключено пп. 171, який вводив у КК України ст. 286¹. Отже, на мою думку, було скасовано кримінальну відповідальність за керування транспортними засобами у стані сп’яніння і відновлено відповідальність адміністративну (ст. 130 КУпАП).

Проблема цих двох законів полягає у тому, що Закон № 720-ІХ, яким вносилися зміни до Закону № 2617-VIII, мав набрати чинності відповідно до його перехідних положень одночасно з базовим законом, але був підписаний та оприлюднений тільки 3 липня 2020 р. Таким чином, із 1 до 3 липня 2020 р. у законодавстві створилася ситуація, коли відповідальності за керування транспортним засобом у стані алкогольного сп’яніння в КУпАП уже не було, а в КК України існувала відповідаль-

ність за це діяння, але через три дні це діяння було декриміналізовано і викладено у ст. 130 КУпАП у редакції, яка існувала до 1 липня 2020 р.

Через цю прогалину в правоохоронних органах і судах виникли різні підходи до тлумачення змін, що відбулися. Деякі суди вважали, що навіть якщо протоколи складені до 1 липня, то адміністративна відповідальність за керування транспортним засобом у стані сп'яніння не настає, оскільки норми в КУпАП вже немає, а закон про кримінальні проступки у цій частині не набув чинності, тому його неможливо застосувати. Але більшість судів вважали, що відповідні справи про адміністративні правопорушення мають бути завершені.

Верховний Суд на звернення суддів висловив свою позицію. На думку Верховного Суду, декриміналізація відповідальності за керування транспортним засобом у стані сп'яніння в державі не відбулася. Навпаки, з 1 до 3 липня 2020 р. відбулося посилення відповідальності. Тому діяння, які вчинені до 1 липня, мали розглядатися за старою процедурою й оцінюватись як адміністративне правопорушення.

На мою думку, відповідальність за ці правопорушення, які були вчинені з 1 до 3 липня 2020 р., необхідно первинно оцінювати все ж таки за ст. 286¹ КК України саме як кримінальні проступки, але на підставі ст. 5 КК України про зворотню дію кримінального закону в часі у зв'язку зі скасуванням кримінальної протиправності діяння звільняти особу від кримінальної відповідальності. І оскільки законодавець знову вирішив повернутися до того, що це діяння є адміністративним правопорушенням – у подальшому повинен бути складений адміністративний протокол, направлений до суду і розглянутий за відповідною процедурою. Слід зазначити, що за чинним законом (КУпАП) міра відповідальності за керування транспортним засобом у стані сп'яніння є доволі суворою (за перше правопорушення протягом року – штраф 10 200 грн і 1 рік позбавлення права керування транспортним засобом; за повторне правопорушення протягом року – штраф 20 400 гривень і 3 роки позбавлення права керування транспортним засобом; за третє і більше порушень протягом року – штраф 40 800 гривень і 10 років позбавлення права керування транспортним засобом).

За даними Національної поліції, за цей короткий період дії кримінальної відповідальності за керування автомобілем у стані алкогольного сп'яніння було складено 9 тис. протоколів. Треба розуміти, що це 9 тис. кримінальних проваджень і судимостей. Ми могли дуже швидко збільшити відсоток осіб, які мають судимість у країні. Вірогідно, саме цей фактор законодавець узяв до уваги, а можливо, все ж таки те, що криміналізація зазначеної статті призводила до величезного навантаження на органи досудового розслідування. Хоча такі справи розслідувалися за спрощеною

процедурою, але слід було складати вже не адміністративні протоколи, а документувати вчинення кримінального проступку. А ця процедура є значно складнішою та потребує більше часу порівняно з документуванням факту керування у нетверезому стані за процедурою адміністративного правопорушення.

Запитання Олександра Святоцького Станіславу Кравченку:

Які Ви бачите перспективи використання електронних рішень у роботі судів, обумовлених виникненням і поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), з урахуванням особливостей кримінальних проваджень?

Відповідь Станіслава Кравченка:

Запровадження в Україні системи електронного кримінального провадження потребує комплексного вирішення низки важливих питань. Перш за все необхідні системні зміни до законодавства з метою визначення поняття електронних документів та їх значення у кримінальному провадженні, нормативного врегулювання процедури використання електронних доказів та інших питань. Крім того, важливими є відповідні організаційні заходи щодо здійснення чіткого визначення порядку взаємодії між учасниками кримінального провадження у разі його здійснення в електронній формі, а також визначення процедури доступу громадян до такого провадження.

Окремо слід зазначити, що у кримінальному процесуальному законодавстві передбачена можливість допиту осіб, впізнання осіб чи речей під час досудового розслідування, а також здійснення судового провадження у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування та судове провадження) у випадку неможливості безпосередньої участі певних осіб у кримінальному провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин.

У будь-якому випадку всі процесуальні дії мають бути спрямовані на ефективне виконання завдань кримінального провадження та здійснюватися відповідно до його засад.

Важливим аспектом є запровадження у судовій системі повноцінного функціонування визначеної законодавством Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – ЄСІТС), зокрема її підсистеми “Електронний суд”. Сьогодні робота з розроблення модулів цієї системи триває, технічна частина реалізації проєкту покладена на Державну судову адміністрацію України, а нормативне визначення способу та механізмів впровадження, віднесено до повноважень Вищої ради правосуддя.

Слід зазначити, що поширення коронавірусної хвороби (COVID-19) має значний вплив на здійснення правосуддя у сфері кримінальної юстиції. Це стосується і забезпечення вимог КПК України щодо безпосередньої участі засудженого за його бажанням у суді касаційної інстанції під час судового розгляду, що значно ускладнено в умовах тимчасового припинення залізничного сполучення між населеними пунктами держави. Зі свого боку, це унеможлиблює етапування засуджених до суду касаційної інстанції та розгляд таких справ. У процесуальному аспекті у нормах КПК України відсутні повноваження у суду для самостійного визначення виду провадження (усне або письмове) у справі. Чинна норма КПК України, яка надає суду право на письмове провадження в суді касаційної інстанції з 2012 р. застосовувалася лише в одиничних випадках.

Враховуючи наведене, застосування нових технічних засобів у судочинстві не скасовує необхідність подальшого удосконалення процесуального порядку здійснення правосуддя у кримінальному судочинстві з обов'язковим врахуванням усіх аспектів права на захист і змагальності процесу.

Запитання Олександра Святоцького Станіславу Кравченку:

Верховна Рада України Постановою “Про утворення та ліквідацію районів” затвердила новий перелік районів, чим змінила адміністративно-територіальний устрій держави. Які, на Вашу думку, правові механізми зміни системи місцевих судів на території України у зв'язку з утворенням (ліквідацією) районів?

Відповідь Станіслава Кравченка:

Статтею 19 Закону України “Про судоустрій і статус суддів” визначено, що зміна адміністративно-територіального устрою є підставою для утворення чи ліквідації суду. Утворення суду може відбуватися через створення нового суду або реорганізації (злиття, поділу) судів. Місцезнаходження, територіальна юрисдикція і статус суду визначаються з урахуванням принципів територіальності, спеціалізації та інстанційності.

Механізм зміни системи місцевих судів в Україні визначений ст. 125 Конституції України і ст. 19 Закону України “Про судоустрій та статус суддів”, які передбачають, що суд утворюється, реорганізовується і ліквідується законом, проект якого вносить до Верховної Ради України Президент України після консультацій із Вищою радою правосуддя.

Нагадаю, що згідно із Законом України “Про судоустрій та статус суддів” місцевими загальними судами є окружні суди, які утворюються в одному або декількох районах чи районах у містах, або у місті, або

у районі (районах) і місті (містах). Відповідно до Прикінцевих та перехідних положень районні, міжрайонні, районні у містах, міські, міськрайонні суди продовжують здійснювати свої повноваження до утворення та початку діяльності місцевого окружного суду, юрисдикція якого розповсюджується на відповідну територію. Тому реформування системи місцевих загальних судів передбачалося ще до ухвалення рішення про зміну адміністративно-територіального устрою.

Рада суддів України у своєму листі головам місцевих та апеляційних загальних судів висловила свою позицію щодо організації роботи судів після прийняття Верховною Радою України Постанови “Про утворення та ліквідацію районів”, зазначивши, що до зміни системи судоустрою та приведення її у відповідність до нового адміністративно-територіального устрою через утворення, реорганізації чи ліквідації судів, місцеві загальні суди продовжують здійснювати розгляд справ у межах раніше утворених районів та раніше визначеного адміністративно-територіального устрою.

Це певним чином зняло питання організації роботи судів на новоутворених адміністративно-територіальних одиницях, зокрема там, де об'єднано чотири райони, і в них залишилося чотири суди.

На моє переконання, змінюючи систему місцевих судів, слід насамперед подумати про особу, яка звертатиметься до суду або братиме участь у судовому засіданні, щоби надмірне укрупнення судів не призвело до погіршення доступу до правосуддя. Погодьтеся, що якщо здійснюється укрупнення районів і відстань до суду для громадян зміниться з 20–30 км до 150–200 км, то це створить їм перешкоди. Інша проблема може бути пов'язана з необхідністю викликати в засідання у кримінальному процесі свідків або потерпілих. І раніше неявка їх до суду через об'єктивні причини затягувала розгляд справи, у випадку ж необхідності долання значної відстані до суду ситуація може погіршитися.

Також зміна системи місцевих судів у кримінальному провадженні породжує ще одну проблему: кримінальне процесуальне законодавство чітко “прив'язує” місцезнаходження органу досудового розслідування до місцезнаходження районного суду. Якщо органи досудового розслідування будуть реформовані відповідно до нового адміністративно-територіального устрою, а суди – ні, або навпаки, то певні проблеми виникатимуть.

Але всі ці питання можна врегулювати, продумати, яким чином організувати роботу суду, щоб вона влаштовувала громадян. Реорганізовуючи систему місцевих судів, не варто діяти поспіхом.

Верховна Рада України 3 листопада 2020 р. ухвалила Закон України “Про внесення змін до Закону України ‘Про судоустрій і статус суддів’ щодо територіальної юрисдикції місцевих судів на території України

до прийняття закону щодо зміни системи місцевих судів на території України у зв'язку із утворенням (ліквідацією) районів”, згідно з яким до набрання чинності законом щодо зміни системи місцевих судів на території України у зв'язку з утворенням (ліквідацією) районів, відповідні місцеві суди продовжують здійснювати свої повноваження у межах територіальної юрисдикції, визначеної до набрання чинності Постанови Верховної Ради України “Про утворення та ліквідацію районів”), але не пізніше 1 січня 2022 р.

Цим Законом також рекомендовано Президентів України внести на розгляд Верховної Ради України проєкт Закону щодо зміни системи місцевих судів на території України у зв'язку з утворенням (ліквідацією) районів.

При цьому зазначу, що будь-які подальші зміни системи судоустрою, утворення чи ліквідація судів мають здійснюватися з урахуванням необхідності забезпечення доступності правосуддя. Тому має бути розроблена система судів, кількість і розташування яких забезпечить ефективно здійснення судочинства на всій території України.

Запитання Олександра Святоцького Станіславу Кравченку:

Які подальші тенденції розвитку кримінального права та кримінального процесу Ви бачите, особливо в контексті роботи над проєктом нового КК України?

Відповідь Станіслава Кравченка:

Життя не стоїть на місці, змінюємося ми, змінюється держава. Можемо тільки здогадуватись, як розвиватиметься кримінальне та кримінальне процесуальне право, бо це прерогатива політиків – саме вони визначають напрямок розвитку.

На жаль, у країні відбуваються дуже серйозні негативні події, до яких законодавство не адаптоване. Зокрема, через захоплення наших територій судова система зіткнулася із проблемою – як бути з відкритими кримінальними провадженнями, що були на різних етапах розгляду у судах, які діяли на цих територіях. У нашому суді тільки щодо Автономної Республіки Крим є 120 справ, у яких касаційні скарги подані до нас, особи перебувають на підконтрольній Україні території, а справи залишилися у Криму, або навпаки – справи у нас, а особи – на непідконтрольній території. Наскільки можемо, ми ці проблеми розв'язуємо.

Є інші обставини, які зумовлюють необхідність удосконалення права. Ви бачите, як розвивається у державі напрям боротьби з корупцією: створений Вищий антикорупційний суд, ще рік тому в Кримінальному касаційному суді у складі Верховного Суду створено палату для розгля-

ду кримінальних справ (проваджень) щодо корупційних злочинів. Раніше ми ніколи не використовували спеціалізацію, вона була визначена законом тільки для справ щодо неповнолітніх, за іншими категоріями спеціалізації у Кримінальному касаційному суді у складі Верховного Суду не було.

Далі, якщо аналізувати практику застосування тих чи інших положень КПК України, яка формується судами в різних регіонах України, а інколи – навіть в одному суді, ми подекуди бачимо різні підходи. Внаслідок цього Верховний Суд постійно чує, що в Україні не забезпечується єдність судової практики. Тому для розв'язання проблеми ми просимо законодавця дати нам належний механізм, щоб таку єдність судової практики забезпечити. Які це можуть бути механізми? Наприклад, підсилення ролі узагальнень практики з конкретними правовими позиціями. Хоча тут нас можуть критикувати за надання порад суддям, оскільки це не характерно для касаційної інстанції. У багатьох країнах існує такий інститут, як “касація в інтересах права”, тобто Верховний Суд, коли бачить, що є системна проблема за цілим напрямом проваджень, висловлює свою позицію з певної проблематики. Але тут повинен визначитися законодавець.

У зв'язку з розвитком інформаційних технологій все частіше постає питання про можливість використання електронних доказів у кримінальному процесі, а у деяких публікаціях ставиться питання про можливість використання штучного інтелекту у судовій системі, що, зокрема, матиме вплив на кримінальний процес. Думаю, у цих напрямках напрацювання науковців та практиків будуть також підштовхувати законодавця до прийняття відповідних законодавчих актів.

Важливим напрямом подальшого розвитку кримінального процесуального законодавства є удосконалення інституту письмового провадження у касаційній інстанції, оскільки сьогодні, попри існування ст. 435 КПК України, якою передбачено письмове касаційне провадження, ця норма фактично не застосовується на практиці, оскільки передбачені нею умови здійснення письмового провадження є недосконалими.

Щодо тенденцій розвитку кримінального права необхідно відзначити, що досить велика група фахівців працює над проектом нового КК України. Хоча не можна сказати, що в нас застаріле кримінальне законодавство. Проект Загальної частини КК України, який був підготовлений робочою групою з питань розвитку кримінального права та виставлений для публічного обговорення, враховує основні тенденції щодо гармонізації нашого законодавства із законодавством європейських країн. Він передбачає чимало новел, починаючи від структури і закінчуючи змістовними моментами. Зокрема, закріплюються властиві сучасному

кримінальному праву європейських країн кримінально-правові заходи (реституція, компенсація, заходи безпеки, пробація та інші) спрямовані на максимально можливе вирівнювання ситуації, що мала місце до злочину. Поки зарано щось говорити, оскільки це ще не закон, час покаже.

Кримінальне законодавство активно реагує на виклики сьогодення, враховуючи зобов'язання, які Україна взяла на себе, ратифікуючи міжнародні конвенції. Нещодавно було внесено відповідні зміни до КК України щодо кримінально-правової охорони осіб, які стали жертвами домашнього насильства, активно вносяться зміни до норм, які встановлюють відповідальність за корупційні злочини. Думаю, що ця тенденція залишиться і надалі. Єдине побажання, щоб адаптація нашого кримінального законодавства до європейського відбувалася з урахуванням національних традицій, що склалися у цій галузі, та без хаотичних (несистемних) змін.

Зазначу, що за останній рік у парламент надійшло багато пропозицій щодо внесення змін як до КК України, так і до КПК України, деякі з них прийняті. Але чи все вже врегульовано? Точно ні. Верховний Суд доволі продуктивно співпрацює з профільними комітетами Верховної Ради України. Фактично всі законопроекти, які готуються, принаймні в плановому режимі, надходять до Верховного Суду. Ми дуже уважно до них ставимося, висловлюємо свою позицію. Інше питання, що не всі наші пропозиції враховуються.